

MO^{*} paper 105

Herverdelingsamenwerking

door Gorik Ooms

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO*papers** worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Gorik Ooms groeide op in de omgeving van Brussel en behaalde zijn diploma als jurist aan de Katholieke Universiteit Leuven in 1989. In 1990 vervoegde hij Artsen Zonder Grenzen, en tot 1998 verdeelde hij zijn tijd tussen de balie van Brussel, Artsen Zonder Grenzen en verenigingen voor de rechten van jongeren in Brussel waarvan hij voorzitter was. Daarna werd hij missieleider voor Artsen Zonder Grenzen in Burundi en later in Mozambique. Van augustus 2004 tot mei 2008 was Gorik algemeen directeur van Artsen Zonder Grenzen in België. In maart 2008 behaalde Gorik zijn doctoraatstitel in de Medische Wetenschappen aan de Universiteit Gent, met Professor Marleen Temmerman als promotor. Hij begon te werken bij het Departement Volksgezondheid van het Instituut voor Tropische Geneeskunde in augustus 2008 en werd benoemd als *Global Justice Fellow* bij het Whitney and Betty MacMillan Center for International and Area Studies van Yale, tevens als gastprofessor bij de Yale School of Public Health voor academiejaar 2009-2010 en adjunct professor in Georgetown Law (sinds 2010). In 2010 keerde hij terug naar het Instituut voor Tropische Geneeskunde. In september 2015 werd hij algemeen directeur van Protection International, waar hij nu zijn laatste dagen presteert om daarna weer de academische draad op te pikken aan de Universiteit van Heidelberg.

Redactieraad **MO*papers**: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Brigitte Herremans (Broederlijk Delen), Nadia Molenaers (IOB Antwerpen), Marieke Poissonnier, (Oxfam-Wereldwinkels), Arne Schollaert (Oxfam-Wereldwinkels), Liesbet Vangeel (FOS-Socsol), Emiel Vervliet.

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

Inleiding

Na iets meer dan twintig jaar democratie is de inkomensongelijkheid in Zuid-Afrika even hoog als tijdens het apartheidsregime. Zuid-Afrika is geen uitzondering, in de meeste landen van de wereld neemt de inkomensongelijkheid gestaag toe. Dat is het gevolg van een wereldwijd beleid dat ‘ontwikkeling’ – in de zin van toenemende productie en consumptie – als hoofddoel heeft en een eerlijke verdeling of herverdeling van de vruchten van die ontwikkeling overlaat aan het nationale beleid. Helaas staat het sociale beleid in deze vrije wereldmarkt overal onder druk, omdat landen aantrekkelijker willen zijn voor investeerders dan andere landen. In de zogenaamde ‘ontwikkelde landen’ wordt het sociaal beleid afgebouwd, in de zogenaamde ‘ontwikkelingslanden’ komt een sociaal beleid heel moeizaam van de grond.

Onze ontwikkelingssamenwerking is in hetzelfde bedje ziek: de ‘koek’ groter maken is het hoofddoel, de koek eerlijk verdelen zal later wel komen. Maar dat werkt niet en is ook niet duurzaam, want om alle mensen een menswaardig bestaan te garanderen zonder de inkomensongelijkheid aan te pakken, zou de wereldwijde productie en consumptie tot in het absurde moeten toenemen.

Onze ontwikkelingssamenwerking zou een herverdelingsamenwerking moeten worden. De bilaterale samenwerking moet zich omvormen en inbedden in een ruimer systeem van financiële transfers die een sociaal beleid in de armere landen ondersteunen. Internationale instellingen voor economische en sociale samenwerking moeten de kern worden van een wereldwijd herverdelingsinstrument – niet ter vervanging van maar als aanvulling op nationale en continentale herverdelingsinstrumenten. De niet-gouvernementele samenwerking moet de vrijheid en de steun krijgen om te blijven werken in de zogenaamde middeninkomenslanden, waar de druk op de herverdelende krachten het grootst is en vakbonden en andere mensenrechtenactivisten hun leven op het spel zetten voor sociale rechtvaardigheid.

Maar allereerst moeten sociale bewegingen afstand nemen van het verdoken ‘nationalisme’ dat schuilt achter slogans als: ‘Geef je iemand een vis dan heeft zijn of haar familie eten voor een dag, leer hem of haar vissen en de familie zal nooit meer honger hebben.’ Die “wijsheid” passen we in onze eigen samenleving ook niet toe: we herverdelen voortdurend, omdat we weten dat de onzichtbare hand van de vrije markt geen eerlijke hand is. Op wereldvlak is die onzichtbare hand niet rechtvaardiger.

Wereldkampioenschap ongelijkheid

› Zoals voor zovelen van mijn generatie begon mijn politiek ontwaken met de strijd tegen de apartheid. De lekkere felgroene Granny Smith-appels mochten het huis niet meer in, tenzij vaststond dat ze niet uit Zuid-Afrika kwamen. (En ook niet uit het Chili van Pinochet, uiteraard.) Daarbij ging het ons niet alleen om de verfoeilijke discriminatie op basis van huidskleur, maar meer nog om de politieke en sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid die het gevolg waren van discriminatie.

Vandaag is Zuid-Afrika een democratie. Het gemiddeld Bruto Binnenlands Product (BBP) per inwoner is verdubbeld sinds 1994, het jaar van de eerste vrije verkiezingen: van 3.650 dollar per inwoner en per jaar naar 7.592 dollar in 2012.¹ Maar de Gini-coëfficiënt, een indicator van inkomensongelijkheid, is net hetzelfde gebleven of zelfs nog wat toegenomen tot 63.²

Daarmee is Zuid-Afrika wereldkampioen van de ongelijkheid, of toch de kampioen van alle landen waarvan de Wereldbank voldoende gegevens heeft om de coëfficiënt te berekenen.

Begrijp me niet verkeerd, ik wil op geen enkele manier de indruk wekken dat de beëindiging van apartheid een nutteloze verandering is geweest. Maar het blijft toch merkwaardig hoe het bij de overgang van een op huidskleur gebaseerde oligarchie naar een democratie niet mogelijk is om de sociale ongelijkheid terug te dringen. En voor wie alles wil afschuiven op het *African National Congress* (ANC): Zuid-Afrika mag dan wel wereldkampioen in ongelijkheid zijn, het is geen uitzondering op de regel. In de meeste landen van de wereld neemt de inkomensongelijkheid toe.

Wereldwijde inkomensongelijkheid in drie concepten

› De wereldwijde inkomensongelijkheid wordt al gemeten sinds 1950, van bij het begin van de Verenigde Naties. Trouw aan het devies dat elk land een volwaardig en soeverein lid is, namen onderzoekers het gemiddelde BBP per inwoner van elk land en berekenden de verhouding tussen die gemiddelden en de evolutie van de verhouding. De ongelijkheid binnen de grenzen van de landen viel dus bij deze berekening tussen de plooiën en bovendien telde China voor evenveel mee als bijvoorbeeld Monaco. Branko Milanovic, econoom van de Wereldbank, noemt dit het eerste concept van ongelijkheid' en als je ze op deze manier meet, is de mondiale inkomensongelijkheid tussen 1950 en 2000 gestaag toegenomen en na 2000 gedaald.

Na verloop van tijd groeide het inzicht dat die aanvankelijke manier van meten geen goede weergave van de werkelijkheid opleverde. Wanneer bijvoorbeeld India en alweer China een sterke economische groei kenden, werd dat effect grotendeels 'onderuitgehaald' door stagnatie in Burundi en Rwanda. Daarom kreeg elk land in de berekening van de verhouding tussen landen een gewicht naargelang van het bevolkingsaantal – dat is het tweede concept van ongelijkheid voor Milanovic.³ Bij deze manier van rekenen blijkt de wereldwijde inkomensongelijkheid sinds 1950 gestaag af te nemen, dankzij de economische groei in enkele landen met een zeer talrijke bevolking. Dat is goed nieuws, maar daarmee was het probleem dat ongelijkheid binnen de landsgrenzen tussen de plooiën van het onderzoek viel, nog niet opgelost.

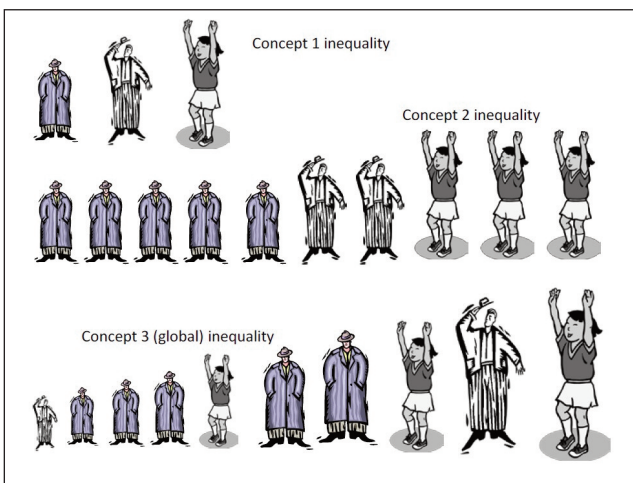
¹ Voor een beter begrip van de meting van inkomensongelijkheid aan de hand van de Gini-coëfficiënt biedt de Nederlandse website "Economielokaal" een bondige uitleg: zie <http://www.economielokaal.nl/gini-coefficient/>. Opgelet echter: in Nederland en Vlaanderen gebruikt men meestal een schaal van 0 (iedereen verdient evenveel) tot 1 (één inwoner verdient alles, de rest niets). Een schaal van 0 tot 100 is elders meer gebruikelijk.

Sinds vrij kort (1990) wordt ook gekeken naar de ongelijkheid tussen individuen of huishoudens, ongeacht in welk land ze wonen. Op die manier – met het derde concept van ongelijkheid – komt de echte mondiale ongelijkheid naar boven. Jammer genoeg ontbreken betrouwbare gegevens voor de jaren tussen 1950 en 1990, want deze vorm van inkomensongelijk-

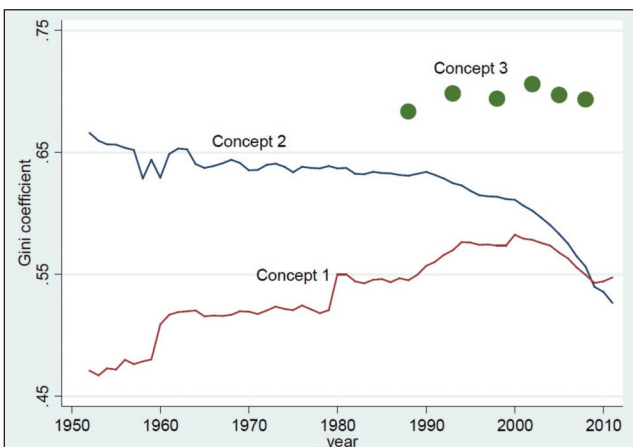
heid wordt pas vanaf 1990 op min of meer betrouwbare manier opgevolgd. En wat blijkt? Op die manier gemeten is de wereldwijde ongelijkheid niet alleen veel groter – logisch, omdat verschillen binnen landsgrenzen niet worden uitgewist – maar we zien ook dat de wereldwijde ongelijkheid niet afneemt, in tegenstelling tot wat aangenomen werd.³

Figuur 1: Wereldwijde inkomensongelijkheid, drie concepten³

Hoe valt het te verklaren dat de wereldwijde inkomensongelijkheid daalt als ze gemeten wordt op basis van gemiddelden per land, terwijl ze op basis van preciezere gegevens in plaats van gemiddelden niet daalt? Simpel: terwijl landen naar elkaar toegroeien en steeds minder ongelijk worden, neemt de ongelijkheid binnen de landsgrenzen in de meeste landen toe. Het tweede effect vlt het eerste uit.

Figuur 2: Wereldwijde inkomensongelijkheid, evolutie³

Is er een probleem?

› Vormt het een probleem dat de ongelijkheid toeneemt? Gwendolyn Rutten, voorzitter van Open VLD, meent wellicht van niet: “Als de armsten en de middenklasse erop vooruitgaan, doet het er maar weinig toe hoeveel de anderen al dan niet vooruitgaan”.⁴ Ik vermoed dat Rutten haar mosterd haalde bij John Rawls, zowat de belangrijkste liberale filosoof van de twintigste eeuw. Hij verdedigde inderdaad een ‘principe van rechtvaardigheid’ dat stelt dat “sociale en economische ongelijkheden zo geregeld moeten worden dat je redelijkerwijze kunt verwachten dat iedereen er baat bij heeft”.⁵ Zolang iedereen erop vooruitgaat is er geen vuiltje aan de lucht, zo lijkt Rawls toch te beweren. Maar Rutten gaat voorbij aan het tweede deel van hetzelfde principe, waarin Rawls ook stelt dat “sociale en economische ongelijkheden zo geregeld moeten worden dat die ongelijkheden verbonden moeten zijn met posities en functies die voor iedereen toegankelijk moeten zijn”.⁵ Gelijke kansen dus, niet noodzakelijk gelijke resultaten.

Of een samenleving aan iedereen gelijke kansen biedt, kun je beoordelen door de sociale mobiliteit te meten: de mate waarin posities op de sociale ladder vrij zijn van beïnvloeding door de

sociale posities van de vorige generatie. Uit onderzoek blijkt dat de sociale mobiliteit het hoogst is waar de inkomensongelijkheid het kleinst is of waar de staat het meest (en slimst) herverdeelt. In Europa zijn de Scandinavische landen de kampioenen van de sociale mobiliteit.⁶ Rutten heeft een punt(je) wanneer ze stelt: “De kloof tussen het arme Zuiden en het rijke Noorden, zoals die bestond toen ik klein was, bestaat niet meer”.⁴ Maar de ongelijkheid van kansen is in dat (minder) arme Zuiden niet afgenomen en stijgt in het nog steeds rijke Noorden.

Bovendien is deze manier van ‘ontwikkelen’ – iedereen voorwaarts, maar de ‘elite’ wat sneller dan de rest (omdat de elite de motor van de economie zou zijn) – volstrekt niet duurzaam. Om de armste mensen van de wereld een menswaardig bestaan en een eerlijke kans op zelfontplooiing te geven, moet de economische ontwikkeling – productie en consumptie – exponentieel sterk toenemen. Alleen dan worden de ‘kruimels’ voor de armste mensen groot genoeg. Maar dat kan onze planeet niet aan. David Woodward noemt dit, terecht, ‘*incrementum ad absurdum*’.⁷ De ‘koek’ kan niet veel groter meer worden en moet beter worden herverdeeld.

Hoe zijn we hier terechtgekomen?

› De *usual suspect* in dit verhaal is het neoliberalisme: vrijhandel met zo min mogelijk interventie van de staat. Dat is tegenwoordig een open deur intrappen, nu zelfs het International Monetary Fund (IMF) moet toegeven dat de verdiensten van het neoliberalisme overroepen zijn.⁸ Een interessantere vraag is naar mijn gevoel waarom al die welvarende westerse democratische landen, die na de Tweede Wereldoorlog zowel een sterke economische groei als een toenemende inkomensgelijkheid hebben gekend, hun eigen sociaaldemocratisch receptenboek achterlieten toen ze naar Washington DC trokken om daar hun invloed op het IMF en de Wereldbank te laten gelden. En ook waarom ze hoe langer hoe meer dat receptenboek ook thuis ‘links’ laten liggen.

Het ideologische antwoord is alweer dezelfde *usual suspect*: het neoliberalisme. En tot op zekere hoogte zal dat wel kloppen: toen er met het einde van de Koude Oorlog een minder gepolariseerde internationale samenwerking ontstond, vierde de ideologie van Margaret Thatcher en Ronald Reagan hoogtij. Toch blijft het merkwaardig dat ook regeringen met uitgesproken sociaaldemocratische inslag hun medewerking verleenden.

Een tweede verklaring is dat het sociaaldemocratisch receptenboek niet zomaar toegepast kan worden op de mondiale samenleving. De essentiële elementen van dat receptenboek zijn immers democratie, vrijhandel en een sterk overheidsbe-

leid om te herverdelen wat vrijhandel op een onevenwichtige manier verdeelt. Vrijhandel kan redelijk vlot over landsgrenzen heen worden toegepast. Voor democratie ligt dat een stuk moeilijker: een mondiaal democratisch bestuur is niet voor morgen. Je kunt wel elk land afzonderlijk aanmoedigen om op nationaal vlak democratisch bestuur te omarmen. En een sterk mondiaal overheidsbeleid (om te herverdelen wat vrijhandel op een onevenwichtige manier verdeelt) zal pas mogelijk zijn

als we een mondiaal democratisch bestuur hebben. Ook op dit vlak kunnen we – met de politieke systemen die we nu hebben – enkel elk land afzonderlijk aanmoedigen om op nationaal vlak te kiezen voor een herverdelend overheidsbeleid. Kortom: van de drie voornaamste ingrediënten in het receptenboek hebben we er slechts één echt gemondialiseerd: de vrijhandel. En dat werkt niet.

Vrijhandel: goede dienaar, slechte meester

» Een populaire uitdrukking – in mijn vriendenkring tenminste – is dat vrijhandel een goede dienaar maar een slechte meester is. Al naargelang hun ideologische voorkeur leggen mijn vrienden de nadruk op het eerste of het tweede deel van de uitdrukking, maar met de uitdrukking in haar geheel zijn de meesten het wel eens. Om te begrijpen waarom een mondi-

aal geïntegreerde vrijhandel zonder mondiaal democratisch bestuur en zonder mondiaal herverdelingsmechanisme een bijzonder slechte meester is, die eigenlijk niet anders kan dan een toenemende ongelijkheid bevorderen, moeten we eerst goed begrijpen waarom vrijhandel op lokaal of nationaal vlak een slechte meester is.

WAAROM VRIJHANDEL DE ONGELIJKHEID BEVORDERT

» Daarvoor grijp ik terug naar één van mijn favoriete – ooit beroemde maar intussen enigszins in de vergetelheid geraakte – ontwikkelingseconomen: Gunnar Myrdal. Hij gebruikte de uitdrukking *Circular and Cumulative Causation* – een soort vicieuze cirkel – om uit te leggen waarom de vrijhandel ongelijkheid bevordert.⁹ In een vrije markt is elke samenwerking het resultaat van een onderhandeling tussen twee of meer personen of organisaties met een ongelijke onderhandelingspositie. De opbrengst van die samenwerking zal nooit helemaal gelijk verdeeld worden. De ‘winnaar’ van de samenwerking – diegene die meer wint dan de andere, wat niet betekent dat de andere verliest – kan de meeropbrengst investeren in een nog sterkere onderhandelingspositie, zoals betere kennis, betere infrastructuur, meer kapitaal. In de volgende onderhandelingsronde staan de winnaars van de eerste ronde nog sterker: de volgende onderhandelingsronde zal nog een beetje meer ongelijkheid voortbrengen. Enzovoort...

Dit lijkt een sterk verhaal, maar we moeten ons enkel even inbeelden dat de overheid geen belastingen heft en dus niet

betaalt voor onderwijs of gezondheidszorg voor iedereen, geen bestaansminimum of werkloosheidsvergoeding of pensioen betaalt, om te begrijpen hoe waar het is. In een dergelijke samenleving maken de kinderen van de families die toevallig onderaan de sociale ladder staan geen kans om hogerop te klimmen: de ‘winnaars’ en de ‘verliezers’ zullen altijd in dezelfde families te vinden zijn. Onlangs nog hebben Guglielmo Barone en Sauro Mocetti aangetoond dat de rijkste families in het Firenze van vandaag bijna allemaal afstammen van de rijkste families in het Firenze van 1427.¹⁰

Voor wie Myrdal te ideologisch links vindt: de liberale Rawls beweerde eigenlijk net hetzelfde toen hij het had over *Background Justice* of ‘achtergrondrechtvaardigheid’. Op de voorgrond mag je de vrijhandel laten werken, maar op de achtergrond moeten politieke instellingen voortdurend corrigeren: “de onzichtbare hand leidt de situatie in de verkeerde richting en bevordert een oligopolische configuratie van accumulatie die resulteert in onrechtvaardige ongelijkheden en beperkingen op eerlijke opportuniteit”.¹¹

Milanovic zegt het zo:¹² “Er is ‘goede’ en ‘slechte’ ongelijkheid, net zoals er goede en slechte cholesterol is. ‘Goede’ ongelijkheid is noodzakelijk om mensen aan te moedigen om te studeren, hard te werken, of om riskante ondernemingen te beginnen. ...

Maar ‘slechte’ ongelijkheid begint op het punt – een punt dat je niet gemakkelijk kunt vaststellen – waar ongelijkheid dient om verworven posities te bewaren in plaats van mensen aan te moedigen om uit te blinken.”

DE STERKEREN WORDEN STERKER, DE ZWAKKEREN ZWAKKER

Myrdal was raadgever voor de Verenigde Naties in hun prille jaren en een uitgesproken tegenstander van vrije wereldhandel. Hij voorspelde dat vrije wereldhandel hetzelfde effect zou hebben als ongecorrigeerde vrijhandel op nationaal niveau: de sterkere landen zouden steeds sterker worden, de zwakkere landen steeds zwakker. Zijn advies aan de ontwikkelingslanden was: ongegeneerd protectionisme. Wanneer we kijken naar de evolutie van de wereldwijde inkomensongelijkheid volgens het eerste en het tweede concept, moeten we bevestigen dat Myrdal het gelijk aan zijn kant had, tenminste tot aan het eind van de vorige eeuw: de ongelijkheid volgens het eerste concept nam gestaag toe en de gestage afname van de ongelijkheid volgens het tweede concept is vooral te danken aan een handvol landen dat inderdaad vrij ongegeneerd het protectionisme toepaste.

Sinds de eeuwwisseling komt Myrdals voorspelling echter niet meer uit. Een plausibele verklaring daarvoor, die de onderliggende theorie van Myrdal geen geweld aandoet, is dat Myrdal niet kon voorspellen of inschatten hoe diep de vrije wereldhandel zou gaan graven. Myrdal zag de vrije wereldhandel als handel tussen staten, niet als handel tussen personen en ondernemingen over de landsgrenzen heen. Als we Myrdals theorie toepassen op personen en ondernemingen in plaats van op landen, krijgen we de voorspelling dat de ongelijkheid volgens het derde concept toeneemt – een voorspelling die tot op heden niet te weerleggen valt.

Zoals Rawls schreef: het is een natuurlijk gegeven en niet intrinsiek onrechtvaardig dat individuele personen voor zichzelf het beste willen wanneer ze onderhandelen met anderen. Maar het effect van al die intrinsiek niet onrechtvaardige transacties is een onrechtvaardige samenleving, waarin niet iedereen gelijke kansen heeft. De ‘winnaars’ van vrijhandel zullen niet vrijwillig over-

gaan tot herverdeling, daarvoor zijn democratische instellingen nodig die de ‘verliezers’ kunnen gebruiken om de ‘winnaars’ te verplichten om bij te dragen aan een voortdurende correctie.

Die democratische instellingen worden echter ondergraven door de vrije wereldhandel. Een meerderheid van de bevolking van een land kan de welvarende minderheid niet meer zomaar dwingen om meer belastingen te betalen, want dan dreigt die minderheid te verhuizen naar een ander land, waar de belastingdruk lager ligt. De minderheid moet zelfs niet echt verhuizen: het volstaat om kapitaal en investeringen naar een ander land te verhuizen. Op die manier worden democratische instellingen van welvarende landen onder druk gezet om vooral geen belasting op vermogen in te voeren en om de belastingdruk op bedrijven en de hoogste inkomens te verlagen: het verhaal is welbekend. De democratische instellingen van minder welvarende landen, als die er al zijn, worden onder druk gezet om de belastingdruk en de sociale zekerheid vooral niet te verhogen – want het is aan die lage druk te ‘danken’ dat ze, als land, economische groei kennen. Het uiteindelijke resultaat is dat 1% van de wereldbevolking meer bezit dan de andere 99% samen.¹³

Als voorstander van alle mensenrechten, ook de burgerlijke en politieke rechten, kan ik moeilijk afstand nemen van vrijhandel. Als je mensen de vrijheid wilt geven om te werken waar ze willen werken, om te kopen wat ze willen kopen, om hun tijd en energie te besteden zoals ze die willen besteden, dan kom je onvermijdelijk eerder uit bij vrijhandel dan bij een volledig door de staat bestuurd economie. Vrijhandel kan naar mijn mening een goede dienaar zijn. Maar de vraag is hoe de we de losgeslagen vrije wereldhandel overmeesteren, zodat die (weer) een goede dienaar wordt?

Van vrijhandel een goede dienaar maken, geen slechte meester

De bekende Turkse econoom Dani Rodrik ziet in grote lijnen twee uitwegen. Ofwel dringen we de vrijhandel terug binnen de landsgrenzen, onder de controle van nationale democratische instellingen.¹⁴ We moeten de wereldhandel niet helemaal afschaffen, zegt Rodrik, maar we kunnen staten toelaten om net genoeg import- en exporttarieven op te leggen om hun nationale sociale standaarden te beschermen. Een voorbeeld: als een ondernemer in België een productielijn sluit om die in Bangladesh te heropenen, mag België de arbeidsomstandigheden in Bangladesh controleren en indien nodig een invoerheffing voor de import van die producten naar België opleggen. Op die manier wordt het voor ondernemers in België aantrekkelijker om hier te blijven (en de hogere lonen en hogere belastingdruk erbij te nemen) en voor werknemers in Bangladesh eenvoudiger om daar betere arbeidsomstandigheden af te dwingen (want dat maakt het goedkoper om naar België te exporteren).

Ofwel, en dat is Rodriks tweede uitweg, moeten we streven naar mondiale federale instellingen die niet alleen vrije handel maar ook sociale normen kunnen opleggen. Als het mogelijk is om alle landen die lid zijn van de Wereldhandelsorganisatie te verplichten om een minimumnorm voor de bescherming van intellectuele eigendom aan te nemen – lees: een norm voor de

bescherming van investeringen in uitvindingen, waarvoor de rijkere landen de meeste middelen kunnen inzetten – kunnen we al die landen ook verplichten om minimumnormen voor arbeidsvoorwaarden en sociale zekerheid aan te nemen.

Tegelijk moeten we in alle landen de pleitbezorgers en verdedigers van herverdeling meer respecteren en beter beschermen. In Burundi, in Bangladesh, maar ook in België. Of, zoals Rodrik het diplomatisch uitdrukt: we mogen de mondiale ‘concurrentiekracht’ niet misbruiken als excuus voor asociale hervormingen op nationaal vlak.¹⁵

Natuurlijk vloek ik ook wel eens wanneer de trein nog maar eens niet rijdt. Maar ik vloek nog harder wanneer ik nog maar eens een politicus hoor verklaren dat we ‘de tering naar de nering’ moeten zetten. De ‘nering’ is in België en Europa nooit zo groot geweest als nu: achter alle alarmerende berichten over de slabakkende economie schuilt de eenvoudige waarheid dat de economie blijft groeien. Wie zegt dat de ‘tering’ naar de ‘nering’ moet worden gezet, bedoelt eigenlijk dat sommigen wat harder en langer moeten werken voor minder inkomen, opdat anderen nog wat meer inkomen zouden overhouden (want anders vertrekken ze naar het buitenland, waar ze hetzelfde dreigement hanteren).

Van vrijhandel een goede dienaar maken, geen slechte meester

DE EERSTE PIJLER

De zogenaamde eerste pijler van de ontwikkelingssamenwerking, de bilaterale hulp van staat tot staat,¹⁶ mikt nog altijd op economische groei: de koek groter maken. Dat blijft zinvol, maar volstaat niet. Het heeft weinig zin om de koek van pakweg Mozambique even groot te maken als die van Zuid-Afrika, als die koek in Mozambique even ongelijk wordt verdeeld als in Zuid-Afrika.

De ‘eerste pijler’ moet zich omvormen en inbedden in een ruimer systeem van herverdelingssamenwerking, waarin financiële transfers dienen ter bevordering van het sociaal beleid in

armere landen. Daarbij moeten op wereldvlak dezelfde technieken worden ingezet als degene die werden gebruikt bij de integratie van Oost-Duitsland in Duitsland of ook – volgens mij weliswaar onvoldoende – bij de integratie van de Oost- en Zuid-Europese landen in de Europese Unie. Frank Vandenbroucke verklaarde onlangs: “Europa moet een herverdelingsinstrument opzetten. We moeten allemaal samen een verzekering afsluiten voor de sociale zekerheidsstelsels binnen Europa.”¹⁷ Precies hetzelfde, maar dan minder intens, is nodig voor de wereld, om precies dezelfde redenen. Alleen zo ‘overmeesteren’ we de ‘slechte meester’.

DE TWEDE PIJLER

De zogenaamde tweede pijler van de ontwikkelingssamenwerking, de multilaterale hulp via internationale instellingen, moet de kern worden van een mondiaal herverdelingsinstrument. Dat klinkt volstrekt utopisch maar is het niet. Het Wereldfonds tegen Aids, Tuberculose en Malaria werkt al als een herverdelingsinstrument, zij het met een heel nauw mandaat. De rijkere landen dragen bij in verhouding tot hun vermogen en de andere landen hebben rechten in verhouding tot hun noden.

DE DERDE PIJLER

Terwijl het volgens de logica van een toekomstig mondiaal herverdelingsinstrument verdedigbaar is om voorrang te geven aan de armste landen, blijft een belangrijke rol weggelegd voor de 'derde pijler' van de niet-gouvernementele samenwerking in middeninkomenslanden. Het is precies daar waar de koek stevig aan het groeien is, maar waar de herverdeling het meest onder druk staat en waar mensenrechtenverdedigers het meest gevaar voor hun leven lopen.

Eerder dit jaar was ik in Thailand bij een gemeenschap van rijstboeren, die zich verzet tegen de onteigening van hun velden voor de exploitatie van een steenkoolmijn. Eind vorig jaar was ik in Colombia bij een gemeenschap die zich verzet tegen de onteigening van hun velden voor de exploitatie van een

VERANDERING VAN DE GEESTEN

Naar mijn mening en aanvoelen is de belangrijkste verandering die nodig is een 'verandering van de geesten'. Terwijl ondernemers al veel langer mondiaal denken en handelen, is ontwikkelingssamenwerking grotendeels blijven hangen in een soort nationalistische visie. En daarmee bedoel ik niet het nationalisme van 'eigen volk eerst', maar het nationalisme van 'laat elk volk op termijn en na enkele jaren externe hulp zijn eigen problemen oplossen'. Het nationalisme van slogans als 'geef je iemand een vis dan heeft zijn of haar familie eten voor een dag, leer hem of haar vissen en de familie zal nooit meer

Net zoals ons nationaal herverdelingsinstrument – belasting en sociale zekerheid – een mozaïek is van initiatieven die oorspronkelijk een veel beperktere bedoeling hadden (werkongevallen voor sommige groepen, pensioenen voor andere groepen, onderwijs voor de armen) zal een wereldwijd herverdelingsinstrument ook een lappendeken zijn van wereldfondsen voor gezondheid, onderwijs en de gevolgen van de klimaatverandering. De tweede pijler van de ontwikkelingssamenwerking moet vooral initiatieven steunen die het potentieel hebben om uiteindelijk een wereldwijd herverdelingsinstrument te schragen.

palmolieplantage. Mensenrechtenverdedigers zoals zij worden steeds vaker gebrandmerkt alsof ze 'tegen ontwikkeling' zouden zijn.¹⁸ In zekere zin – als ontwikkeling enkel zou gaan om het groter maken van de koek – klopt dat misschien ook wel. Het kan best zijn dat zowel de steenkoolmijn als de palmolieplantage de koek groter maken, maar die grotere koek zal worden verdeeld onder enkele investeerders. De huidige koek is kleiner, maar eerlijker verdeeld (en milieuvriendelijker). Kortom, ik ben het ermee eens dat Colombia en Thailand veel minder steun van de eerste en de tweede pijler nodig hebben dan pakweg Burundi of Malawi, maar in het streven naar coherentie tussen de eerste, de tweede en de derde pijler verzwakt men de derde pijler waar die het meest nodig is.

honger hebben'. Dat klinkt goed en zeer emancipatorisch. Maar dat is niet wat we onder elkaar doen. Aan het eind van elke maand 'geef' ik een deel van mijn 'vissen' weg aan de overheid en elke dag 'eet' ik van de 'vissen' die anderen hebben afgestaan, namelijk telkens wanneer ik de gesubsidieerde trein neem, wanneer mijn kinderen gesubsidieerd onderwijs volgen, enzovoort.

Er zijn goede redenen waarom we dat zo doen: als we ons even inbeelden dat de herverdeling niet verder zou gaan dan kinder-

bijslag en gratis onderwijs – kinderen ‘leren vissen’ – en dat het minimumloon, de werkloosheidsvergoeding en het pensioen zouden afgeschaft worden, begrijpen we al snel hoe onrechtvaardig onze samenleving zou worden. Even doordenken volstaat dan om in te zien hoe onrechtvaardig onze mondiale samenleving – zonder herverdeling – wel is.

Ten slotte wil ik er nog op wijzen dat mijn bewering dat ik elke maand een deel van mijn ‘vissen’ aan de overheid geef, wat

ongenuanceerd is. Als inwoner van Gent geef ik wat vissen aan de stad Gent, die worden herverdeeld onder de inwoners van Gent; ik geef wat vissen aan Vlaanderen, die worden herverdeeld onder de inwoners van Vlaanderen; ik geef wat vissen aan België; en nog een klein visje aan Europa. Ik pleit niet voor een wereldwijd herverdelingsinstrument dat al die bestaande instrumenten vervangt, wel voor een extra laag op mondiaal niveau, zoals de figuur hieronder illustreert.

Figuur 3: Schematisch overzicht van een mondiaal herverdelingsinstrument¹⁹

Referenties

- ¹ Wereldbank (2016): GDP per capita (current US\$). Zie <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
- ² Wereldbank (2016): GINI index (World Bank estimate). Zie <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
- ³ Milanovic, Branko (2012) Global Income Inequality by the Numbers: in History and Now. World Bank Policy Research Working Paper 6259. Zie http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/meetingdocument/wcms_230185.pdf
- ⁴ Humo (2016) Humo sprak met Gwendolyn Rutten, Open VLD-voorzitter. Humo, 7 juni 2016
- ⁵ Rawls John (1999) A Theory of Justice. Revised Edition. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. Pagina 53 (vrij vertaald).
- ⁶ Orsetta Causa, Orsetta, en Åsa johansson (2009) Intergenerational social mobility. OECD ECO/WKP(2009)48. Zie <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp%282009%2948>
- ⁷ Woodward, David (2015) Incrementum ad Absurdum: Global Growth, Inequality and Poverty Eradication in a Carbon-Constrained World. World Economic Review 4. Zie <http://wer.worldeconomicssassociation.org/files/WEA-WER-4-Woodward.pdf>
- ⁸ Ostry, Jonathan D, en Prakash Loungani, Davide Furceri (2016) Neoliberalism: Oversold? Finance & Development, 53(2). Zie <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>
- ⁹ Myrdal, Gunnar (1957) Rich Lands and Poor. New York, Evanston: Harper & Row Publishers
- ¹⁰ Barone, Guglielmo, en Sauro Mocetti (2016) Intergenerational mobility in the very long run: Florence 1427-2011. Banca d'Italia Working Papers. Zie https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/temi-discussione/2016/2016-1060/en_tema_1060.pdf
- ¹¹ Rawls, Johan (2005) Political Liberalism – Expanded edition. New York: Columbia University Press. Pagina 267 (vrij vertaald)
- ¹² Milanovic, Branko (2011) The Haves and the Have-Nots. A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality. New York: Basic Books. Pagina 12 (vrij vertaald)
- ¹³ Oxfam (2016) An economy for the 1%: How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped. Zie https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_o.pdf
- ¹⁴ Rodrik, Dani (2007) One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- ¹⁵ Rodrik, Dani (1997) Has Globalization Gone Too Far? Washington, DC: Institute for International Economics.
- ¹⁶ Develtere, Patrick (2007) Ontwikkelingssamenwerking: geven we goed voor het goede doel? Zie <http://hiw.kuleuven.be/ned/lessen/cursusmateriaal/0607/develtere.pdf>
- ¹⁷ De Morgen (2016) Interview. Frank Vandenbroucke, ex-minister sp.a en hoogleraar. Zaterdag 04/06/2016
- ¹⁸ John H Knox, John h, en Michel Forst, Victoria Tauli-Corpuz (2016) Protecting those who work to defend the environment is a human rights issue. The Guardian, 5 juni 2016. Zie <http://www.theguardian.com/global-development/2016/jun/05/world-environment-day-protecting-activists-human-rights-issue>
- ¹⁹ Ooms, Gorik, en Rachel Hammonds (2013) Just Health, from National to Global: Claiming Global Social Protection. In: Coggon, John, en Swati Gola (eds.) Global Health and International Community: Ethical, Political and Regulatory Challenges. London: Bloomsbury

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2016

- jul 2016: Hervrederingssamenwerking (*Gorik Ooms*)
- mei 2016: Humanitaire hulp voor deze tijd? (*Overseas Development Institute*)
- apr 2016: Buen vivir: Komt het goede leven uit Zuid-Amerika? (*Eduardo Gudynas*)
- mar 2016: De EU als "ontwikkelingsland", De universele ontwikkelingsagenda van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in het Europees beleid (*Dirk Brems en Julie Lamsens*)
- mar 2016: Europa redden door de democratie te herstellen (*Stephen Bouquin en Karin Verelst, Thomas Fazi*)
- feb 2016: Anno 2016 is ontwikkeling niet meer wat ze is geweest (*Emiel Vervliet*)
- jan 2016: De stille revolutie van sociaal ondernemers, Sociaal ondernemerschap als nieuwe benadering voor internationale solidariteit? (*Fons van der Velden en Pol De Greve*)

2015

- nov 2015: Het ei van Columbus voor ontwikkelingssamenwerking? (*Dirk Brems en Tina Tindemans*)
- okt 2015: Textielarbeidsters hebben sociale bescherming nodig (*Sarah Vandoorne*)
- okt 2015: De twijfelachtige kleuren van groen geld (*Gert Van Hecken en Kahlil Baker*)
- sep 2015: Zijn de opkomende landen nu gevestigde machten? (*Dries Lesage, Stijn Sintubin, Ng Sauw Tjhoi, Laurent Delcourt, Jef Van Hecken, Karin Debroey, Lien Verpoest*)
- apr 2015: Moeten kernwapens gewoon verboden worden? (*Tom Sauer*)
- apr 2015: Een TTIP van sluiert: meer vrijhandel dient de winst, niet de mensen (*Emiel Vervliet*)
- jan 2015: De ontwikkelingssamenwerking voorbij? (*Marcus Leroy*)

2014

- december 2014: Wet breekt nood, Toekomst voor rondtrekkende veehouders in Afrika? (*Koen Van Troos*)
- november 2014: #LuxLeaks (*Kristof Clerix / ICIJ*)
- oktober 2014: Nog steeds gelukkig getrouwd? Een gouden bruiloft in de ontwikkelingssamenwerking (*Gijs Justaert*)
- juli 2014: Wordt de geopolitieke kaart van het Midden-Oosten hertekend? (*David Crikemans*)
- juni 2014: We zijn allemaal verschillend. U ook? (*Rachida Lamrabet*)
- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? (*Paul Krugman*)
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? (*Simon Calcoen*)
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? (*Pierre Salama*)
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? (*Gie Goris*)

- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? (*Thomas Ruttig*)
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? (*Bruno De Cordier*)

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? (*Milford Bateman en Ha-Joon Chang*)
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingopbrengsten? (*Mick Moore*)
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (*Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi*)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (*François Hautart*)
- feb 2013: Kan rijst West-Afrika voeden? (*Saartje Boutsen en Jan Aertsen*)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (*Dimitri Van den Meerssche*)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongerprobleem? (*Hielke Van Doorslaer*)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (*UNDP*)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (*Sanoussi Bilal*)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (*PHOS*)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (*Mieke Berghmans en Nadia Nsayi*)
- mar 2012: Wat na Busan? (*Bert Jacobs*)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (*Alex Duncan en Gareth Williams*)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (*Guy Standing*)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (*Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majid Khalifeh*)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (*Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo*)
- nov 2011: Is India goed bezig? (*Jean Drèze en Amartya Sen*)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (*Gijs Justaert en Bart Verstraeten*)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (*Marcus Leroy*)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (*Hania Zlotnik and Fred Pearce*)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? (*Brigitte Herremans*)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (*Saartje Boutsen*)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (*Ronald C. Schoenmaeckers*)

- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (*Richard Wilkinson en Kate Pickett*)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (*Nemat Shafik*)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (*Rachel Perks en Koen Vlassenroot*)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (*Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers*)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (*Tom De Bruyn en Ignace Pollet*)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (*Elias Verbanck*)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (*John Vandaele en Marc Vandepitte*)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (*Lonne Poissonnier en Rudy De Meyer*)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (*Emiel Vervliet*)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (*Irene Khan and Steven Vanackere*)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (*Korneel De Rynck*)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (*Benjamin Sturtewagen*)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (*Marc Vandepitte*)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (*Harald Welzer en Jamie Shea*)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (*Jonathan Safran Foer en Louise Fresco*)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (*Kristof Clerix*)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (*Jean Reynaert en Patrick Develtere*)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (*Ahmed Rashid en Jef Lambrecht*)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (*Samia Suys*)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)

- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (*Catapa*)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een echte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander en Brigitte Herremans*)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (*Olivier Roy*)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (*Sara Frederix en John Vandaele*)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (*Saartje Boutsen en Jan Vannoppen*)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (*Jonathan Holslag*)

Al deze MO*papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers

